

Manierista naplementék

Tar Ferenc kérdéseire válaszol Lászlóffy Aladár

– *A pályáiv bizonyos szakaszai, kanyarai után az író hajlamos a leltárkészítésre. Neked, akinek az idő egyik legfőbb témád, motívumod, bizonyára ars poeticád része az efféle.*

– Nagy és mindent átfogó leltárt kellene készíteni egyszer magyar életformáinkról és kedveinkről. Ott vagyunk már a maorik és eszkimók között, s persze a régi közvetlen szomszédokkal elkeveredve. Sőt, mi magyarok nagy ritkán még magyarok közt is előfordulunk. Egyik helyen hetente kétszer bridzselnek, másik helyen százötven szívdobbanásonként fogságban, lágerben, börtönben, 48-ban és 56-ban sérült testi-lelki szimmetriáinkról kell megemlékezni. Néha még csigaházaink balsorsától is eláll a lélegzetünk: Rodostóban tegnap földrengés volt, Arhangelszkben vízözön... Abban a leltárban gyöngéden fel kell venni, felemlegetni minden földönfutást és minden megérkezést, minden Etelkőzt és minden Californiát. Minden ablakot és minden kilátást, minden templomot, a jáki romokat és a magyarigenit, ahol a falak állnak, csak maholnap nem ül be közéjük senki. Minden padot és minden oázist, ahol idegenlégiós és deportált menetben megpihentünk, minden egyetemet, ahol diplomáztunk, minden katedrát, szószéket, ahonnan szoltunk valakihez, a várótermeket és hivatalok rideg előszobáit. A ravatalozókat és alkalmi temetőket. Állandó településeink folytonos temetőinek homokóráit. Minden naplementét szerte az égöveken, minden városképet, minden toronyóraszámot, minden könyvoldalt, mely elvonta a figyelmet, csillapította a fájdalmat, aggodalmat, szorongást, minden nyelvet melyet érintettünk az egyetemes érintkezésben, melyen értekezünk, értettünk, éreztünk, szólítottunk, felhasználtunk csak egyetlen szót menetközben köszönésül, átszállás, áttelepedés, átmentés, átvészelés, átalakulás alkalmából, hogy megértessük magunkat és megértsük jobban egymást, minden piacot, minden kertet, minden virágot, minden tervet és csalódást, minden ígéretet és minden szerepomlást, minden megbeszélés és véletlen találkozást. Mert ha Tekirdagban, Levédiában, Bergengóciában tegnap földrengésig fajultak a dolgok, mi ugyan ott már nem vagyunk, de még hült helyünk feszültsége is itt dolgozik bennünk, a legbelső titkos

nyelvben, mely a múlt egy-egy homokszemére szüntenül és selymesen, anyásan, kórházi ápolónővéresen pólyálja, tekeri, gyűjti, halmozza, növeli kifogyhatatlan és láthatatlan rétegekből, a látszat és valóság szivárványos hártáiból a nagy, nagy gyöngyszemet, ezeréves kultúránkat.

Mert volt nekünk egy Kárpát-medencényi léterünk, és volt hozzá Európánk, Erdélyünk, Gömörünk, Kiskunságunk és Zselicségünk. A kicsi tudata és szeretete sosem zárta ki a nagy tudatát és öntudatát. Biztos akadt 1541 után is sok sóhajtozó, akik szerint ki tudja meddig lesz itt török és vasasnemet, csak a fejekben ne váljanak ezek a sövények határrá; de Trianont megélt nagyapánk már tudatosodó aggodalommal vetették ezt fel. Aztán megtörtént a legrosszabb, az egymástól való különletben az elszakás, a diadalmas internacionalizmusban pedig, főleg 56 után a tudatos, ravasz elszakítás. Még a „kiművelt emberfők” is beleszédültek, maga a nemzettudat, egész tartásunk vesztett fontos egyensúlyából. Miközben emberek és intézmények azért voltak végig, s lettek 90 óta, ennek ellensúlyozására. Mert egy érzelmi fogyatékos nemzet számára még ennél is jobban lefogynának, redukálódnának az esélyek. Hogy is nézne ki egy lelkében megnyomorított maradék ország, mely megörökölte ugyan a nevet, egy szenvedő, szétszórt nemzet közepén?

Amíg tisztában vagyunk millenáris szállásterületünk folytonos értékeivel, addig nem a határok határolnak. Befolyásolnak létünkben, de soha nem belső, semmilyen értelmű szabadságunkban és teremtőerőnkben; mert, ott remélhetőleg soha nem törött le a nagymajtényi síkon a zászló, és nem volt világsi fegyverletétel. Sajnos hajlamosak vagyunk némi fellengzősögre, így megfoghatatlan nagy eszmék után sűrűbben kapodunk mint saját konkrét sorskérdéseink után. Beszélünk folyton sérelmekről, behozhatatlan hátrányokról, de nem azokat orvosoljuk, nem a sebeket látjuk el, hanem megint a madártávlatokba vágyunk: egy úgynevezett „Európába”.

„Csak a fejekben ne válják határrá!...”

Az utolsó évtizedet bevezető fordulatfűzér ezért még egymástól is eléggé eltérő, nemcsak árnyalatokban kifejeződően más-más helyzetben találta az anyaország

és az utódállamok magyar közösségeit. Valamivel több mint nyoma volt azért annak a számunkra fontos valaminek is, hogy *magyar közvélemény*. Még hogyha egyenletesen mérhető nemzettudat és átgondolt nemzetstratégia nem is volt. Még Budapesten se. Azóta sincs. Utóvégre készületlenül, váratlanul kap bennünket évről évre a tél is, rögtön az első öt centis hóakadályon meg is török a lendület, el is akad a szelidített szocializmus vagy a vadkapitalizmus építése.

Egy újabb évtized mini-határán íme szabad megállni és megállapítani, hogy némileg változott ezalatt is az *identitástudat* („tudatok” – mert van vagy hat-hét, ahány ágú lett a sip!) *töltete*. Utóvégre még alig 80 éve van Trianon, nem volt idő felébredni, rendezni végre bár magyar–magyar „közös dolgainkat”. Így ahol egykor már csak a madártávlatra redukálódva bár érzelmetelíttség volt a jellemző, ott anyagiasabb szempontok nyomultak előtérbe az új lehetőségek mentén, máshol felgyorsuló folyamatok az anyanyelv fontosságára, védelmére rögtönzött székértáborokat vontak szorosabb sündisznóállásba; volt ahol nagyvonalúan azzal szalasztották el a megfelelő lélektani és politikai pillanatot a kisebbségi lét bilincseinek lepattintására, hogy valami túlzott, részegítő eufóriába esett a vezető elit, s elhitte, hogy legtehetségesebb kölykeink most már kijárnak nyugati egyetemekre, és hazahozzák, mint a méhek a virágport, a diplomáik mellé a presztízst is, akár a középkori Nyugatjáróink. A legnagyobb naivságnak bizonyult, hogy egyáltalán haza fognak jönni.

A „csak a fejekben ne válják határrá” nagy szomorú óhajára a mai magyarok létkérdései válaszoltak és válaszolnak schengeni kérdőíveken és adóhivatali bevallásokon. Széchenyi legfénylőbb programpontjának, a művelt emberfők kitermelésének nem esnek a mutatói, csak kezdünk úgy járni, mint akik a szobai kályhával a nyitott ablakok mellett már nem az otthont, a lakást, hanem az egész utcát fűtik. Itthon maholnap nemhogy Nobel-díjasaink nem maradtak, hanem már nyugdíjasok és vízdíjasok is alig. A kulturális örökség néha, évfordulásokon főleg, a visszatérő pátosz művirág koszorúja; család, egyház, neveltetés, szenvedés már kezd nem egy nemzet, hanem a magánemlékezés, privát hangulat erőforrása, akkumulátora lenni. Magyar az, akinek nincs még kellő ügyessége, tarzansága egy jobban termő másik majomkenyérfára

mászni át? Nos ez nem lesz elég. Ez válhat végzetessé: ez az érzelmi fogyatékoság, még akkor is, hogyha anyagi újjászületés „fenyegetné” a magyar társadalmat. Mind az öt-hat-hét bukszáját, erszényét, átalvetőjét. A Bibliában másképp, és napjainkban más értelem-, más jelentésárnyalattal emlegetett *tálemek* körüli gazdálkodáson múlik minden: nekünk (mint kezdet óta) meg mindig telik egy Duna-medencére. Melybe tiszta vizet lehet önteni. Akár egy pohárba. Csak a fejekben ne válják bekerítetté, behatárolttá.

– *Többször leírtad azt a madártávlatból számodra kirajzolódó jelenséget, tanulságot, miszerint nagy sajnálatodra a forradalom és demokrácia fogalmi amikor testet öltenek, egymásnak is esnek, ellentmondani látszanak. Hogy is áll ez?*

– A kérdés mindig az, hogy a nagy alkalmak idején a lehető legtöbbet kell megpróbálni, tárgyalásos alapon, avagy a tömegek erejével ostromolni meg a jövődöt? Ám a történelem tanúsága szerint a torokvihar elültével lehet, csak könny és pernye marad, nem haladás. Egyiket Széchenyi, másikat Kossuth nevével hozzuk mindörökre kapcsolatba. A tények mindkét irányzatot érvényesnek fogják tekinteni, míg helyüket kereső emberi társadalmak lesznek a földön. És nincs olyan nemzeti jellem, nemzeti nyelven kifejezhető eszmény a világon, mely elutasítaná a szabadságot.

E emberek, akiknek fejében csak annyi feszült valaha, amennyit a zsoldárok elősorolnak, már szembe mertek feszülni Rómával, császáraival, Pilátusaival és légióival, meg vadállatokkal tele cirkuszaival. A harc tartalma alig változik, a kivégző osztagok az igazán változatosak.

Mindezen dolgok, folyamatok, törvényszerűségek közül sok csakis később, madártávlatból válik láthatóvá, ott közel átélőik ezek nyilvánvalósága nélküli tudatban halnak ki, szakadnak, szoknak bele.

Az „Akasszátok fel a királyokat, ... radikális plebejussága még az előző század végén a Batsányi-féle „Jertek, hogy sorsotok előre nézzétek / Vigyázó szemetek Párizsra vessétek” programjára felel, miszerint „Ti is kiknek vérét a természet kéri: / hív jobbagyitoknak felszentelt hóhéri...” Ez akkor egyetemes európai találmány volt. Eurokonform, ahogy ma mondanánk, mely az *Aranybullától*, Bánk bános tagadó toporzého-

lástól, Koncz, a kemény vitéz vérpadi szerepétől jóval a XX. század közepén túl, ott van történelmünkben is. Az Úr e programjához a világdemokrácia apostolaként egy költőt, Petőfi Sándort küldte ki nevünkben!

1848–49-ben ezzel is egy világsúcsra adott alkalmat számunkra: mit ér az eszme, a poézis, a kultúra hordereje és motorja: a költő? Türtaioszt Athén egy hadsereg helyett kölcsönözte a megszorult Spártának. A Don Quijote szerzőjéről van egy anekdota, miszerint II. Fülöp (lám egy király) egyszer csak arra figyelt fel, hogy egy deák egy könyvet olvas, és hol felkacag, hol elérzékenyül. Rövid töprengés után rájön: ez a deák vagy bolond, vagy Cervantest olvassa.

Petőfitől Tözsér Arpádig (aki szerint bizony mi éppen a homokóra nyakába méltóztattunk telepedni annak idején) nagyobb versországon királyok a magyar költők, mint ami testüket, lelküket körülállhatná. Bartókunk egyenesen Amerikából tihanylik vissza.

Csakhát minden fokozatos változás, fokozatos elszakadás. Isten tudja az okát: október ötödike művésnap, október hetedike, újra az. Közéjük Ő maga állította a virágvázát, Ezekért az október hatodikáért személyesen az Öregisten felel, mint magáról megfelekezett Haynau.

Toltékok, aztékok, maják, inkák, dzsungelharcosok, Mauglik, nagy kultúrák romjelképei elégikusan őrzik a régi nagyságot. A Tejút, Csaba királyfi és a Dán Holger szinte hasonló legendaforgatókönyv szerint hajlandó visszajárni, ha visszahívják. Pedig nem valamennyien hősi Trója, vagy Masszada vagy Egervár vívásában estek áldozatul, mikor „kő kövön nem maradt”. De visszavárásukban, mint az ezertornyú ANI esetében is, mely nagyrészt mint a görögök Akropolisza földrengésben pusztult el, a legfontosabb mozzanatként emberkéz pro és kontra hősiessége, valami balladás, historikus, eposzba illő van beleépítve. Az élet, a jövő Széam-tárujl jelszava, a kiút ígérete.

Ősnépek nagy masszájából a Nagy Fazekas egy-egy csuporra valót leszakít. A magyarok is így szakadtak ki. Az örmények is; hogy még hány nép, annak a lengyel, szerb, horvát, német nevű őseink a megmondható, szerelem és más egyedem-begyedem szerint párosítva. És feltétlenül mindig volt egy pont, egy pillanat, egy fázis, amikor még egy elég erős vonzás határán vissza lehetett volna fordulni, a sok „Fordulj lovam, fordulj Lengyelország felé”, a sok „Hosszú útra megyek”,

meg a sok „híres szép Erdélyországból” való elindulás, a sok „Elment a rózsám Dél-Amerikába” közepette, mielőtt azokká váltunk, akikről József Attila higgadtan beírja a rubrikába, hogy „mai magyarok”.

„Innen, ebből maradt az örök elképzelés egyetlen egy nyelv (mely sosem létezett csak szép bábelek és gyönyörű káoszok) csodatévő hatásáról. Minden kultúra egy más helyszín és kommunikáció köré alakult és keletkezett. Szenvedve és boldogan, mint a gyerekszülés.

Sajnos épp a modern korokban jött el a haladás felszíni vagy felszínes hódítása, mint új történés, de lehet, mint valami hanyatlás megnyilvánulása. Az átmenetek új kínjaiba legalább annyi nehéz időket átvészelt etnikum, árnyalatot hordozó és mentő kis közösség pusztul bele, mint amennyi a történelem korábbi kohófázisaiban elég gyorsan egymásba olvadt. Hol vannak a gepidák, a longobárdok, az avarok, a besenyők, a kunok? De például a magyarok örményként is itt vannak és az örmények magyarként is.

Büszkék lehetünk arra, hogyan vonzottuk más nemzetek fiait magunkhoz a kezdeményező bátorságunkkal, hogyan lettünk maga a forradalom, hogyan lettünk nemzeti ügyként nemzetközi üggyé, és büszkék lehetünk arra, amiben már felzárkóztunk, újra csatlakozhattunk az élen gondolkodókhoz és cselekvőkhöz, arra amiben a ma oly divatos és ridegen kizárólagossá váló Európához való csatlakozást mérik. „Ne ily mércét adj, Istenem!” – kiáltana fel a mindig heves, a mindig türelmetlen, de mindig igazságos poéta, ha a közélet annyit adna még az Írás jegyeire, mint a banknak az ő jegyeire. Maga az emberiség sem áll végestelen végig a maga legjobb szintjén. A haza sem. Mint önző szülők – önző hazák is zsarnokoskodhatnak fiaikon. Avagy letargiába süllyedhetnek egy-egy középszerű nemzedéktől, hiába várják a megváltást. Elveszített jog nincs, csak feladott jogok vannak – figyelmeztetett Deák Ferenc. És szemben vele van az önbizalom-túltengés, az önérzet inerciája, viszketegsége. A világon mindenütt mindenki átesett ezeken a betegségeken. A szerencsések hamarabb felépülnek belőlük. Árnyalat vagy agresszivitás követelni, remélni olyan jogokat, melyeket már-már pusztá létünk újabb fordulataival feladtunk? Egyes népek, a mindegyre például említett „mivelt nyugaton” is már angolul vagy spanyolul fognak hozzá kisebbségi követeléseik megfogalmazásához

mostoha nyelvvesztő, kihaló, beolvasztó századok után. A mai baszkok 30%-a beszél baszk nyelven, de azok nem baszk eredetűek, hanem a nagy iparosodás korszakában odagyúlt nyomorgók utódai. És bizony Verespatakon, nem kis mértékben 1848–49 következményeképpen ma egy százfőnyi unitárius, magyar nevet viselő gyülekezetből senki se tud már magyarul. Viszont a közel 2000 éves kopt egyház, a látszólag mindent kibírás után, most vezeti be kopt vallási szövegeibe ősi keresztény énekei helyett az arab nyelvűt.

– *Költőként mi áll önbizalmod háttérében? Mitől érzed jól magad?*

– Attól, hogy időnként ismételtlen megtudom, hogy a költők képezik az emberiség szívét. Ilyen naiv hírehez egészen másképp viszonyul, aki lelkesen egyetért, és másképp, aki cáfolni szeretné, de még a mérték-tartók is legalább annyit elmormognak, hogy ha ez az állítás igaz, akkor viszont szegény emberiség bizony szívbeteg.

S legszomorúbb igazság (olyan régi, amilyen régen a költők vannak a földön), hogy a legutolsó falusi kisbíró kidobolt ebadó rendeletére is mindenki odafigyel engedelmesen; arra, amit a költők programja tartalmaz – jóformán senki sem hederít. Szent skizofrénia vagy botránkozató beidegződés ez, ki tudja. Emberi dolog. Persze vannak kivételek, amikor a költő státusában olyanszerű változás áll be, hogy oda kell figyelni rá. Ilyesmi megesett Szókratészről Markó Béláig egypárszor. Ám közelről nincs sok esély a döntő változásra, mutatja ez a szépen, úriasan elmulatott, odadobott újabb tíz esztendő is. Miközben úgysem hallgatnak senkire. Magáról az Úrjézsusról is disputálni képesek, hogy poéta volt-e vagy politikus?

A dolog valószínűleg ott fajult el, amikor az esztétikai szférák zenéjének az etika alá rendelésével eljött a csalthatlan mércék, a dogmák ideje. A teljes zűrzavar. A kis népek pajzsként emelték mindig a fejük fölé a költészetüket. Poézis zászlóaljok csaptak össze földfoglalókkal és honfoglalókkal, hogy a földbutaság és egyéb földhözragadtság igazságai és hamisságai, jogosságai és ravaszágai lemészárolhassák önnön érdeküket és logikájukat is. Azóta számonkérően itt visibálhat a képtelenség. Hogy ha úgy vesszük, lehet, Zrínyi gyilkolta meg szántsándékkal a Bréhmék gyönyörű

vaddisznóját, meg hogy abban a becsempészett falóban valójában maga a képmutató kis Trója volt, hogy aztán kárpótlást követelhesen és a többi és a többi.

Itt állunk, megrendülten, miután az efféle vádakra pirosan villogó lámpával seriff-kocsik szállhatják meg újra és újra az irodalmat, ál-esztéták, bér-teoretikusok és hamis kritikusok házkutatási parancssal léphetik át akár a klasszikusok dolgozószobájának vagy betlehemi istállójának küszöbét. De hát ezert is csakis ők a hibások, a költők. Mire is lennének használhatók valójában ezek a lágyszívűek, ezek a túlérzékenyek. E kegyes és irgalmas és nagyritkán izgalmas fűzfapolitikusok, e gyufarejtegető kétbalkezes metafora-Nérók; ott álldogálnak, mint árvíz felett a recsegő hídon az utolsó perció ezek a fűzfaparasztok, és nem tudnak mit kezdeni a halállal. Mert ők annyira csak az életre képesek összpontosítani. Mit kezdjenek a folyton harcvonalba felsorakozó cobolykucsmás, fegyelmezetlen és fejetlen, hétfejű sorssal ezek a fűzfa-Dzsingisz kánok? Hol nem álltak már pellengéren ezek a fűzfa-Bismarckok, fűzfa-Edisonok, fűzfa-Periklészek, fűzfa-Jónások? Hová érkeztek meg valami üzenettel, hogyha útnak indították őket? Tudjuk, itt vannak. De hol az üzenet? Az emberiség szívében, mely mint valami megtömve megrekedt lift, ott lebeghet velük a mélység felett mindörökre? Mert olyanok, amilyenek. Mint akik ötszázásával szóltak bele ott, Wales-ben is, anélkül, hogy meg tudták volna fékezni Edwárd királyt. Mint akik nem értenek semmihez, akikre sajnos nem lehet rábízni a Kukorica Jancsi nyáját sem, nemhogy egy emberiséget.

Annak csak örülök, hogyha a költészet lepkéje a folyamatos ingerlés és provokáció divatja dacára nem válik a fegyverkezés korához méltó módon bombázógéppé, rablódarázssá. Mégsem ünnepelni, hanem ünneprontás árán is ébreszteni jöttem a lepkejárások és csodaszarvascsapások lírája nyomába nyomulókat. A kultúra vérkeringése van veszélyben. Mi jártuk eleget Itáliát, Európát és gyorsan megérezzük az effélét. A politikai sáskajárás „kulturája” belelendült újra valami ostoba és kicsinyes lelki tatárjárásba. John Donne már jó régen felsóhajtott: hogyha a szomszéd kertjét viszi el az árvíz, azzal is Európa lesz kevesebb. Más szóval nagy kultúrnépek hogyan is tűrhetnék mások kultúrájának Golgotáját! Hogyha a kultúrák türödnek kultúrák alá, az szinte természetszerű. Ám a tilalom nem kultúra, a felélés nem kultúra, a megsemmisítés nem kul-

túra. Senkinek se hoz hasznót az effélék megengedése, megtűrése az állandóan jelenné gyűrődő közeljövőben.

„Ki inti le a juhász vad ebét” – fogalmazta végleges metaforává azt a kínos helyzetet József Attila, melyben végig ezen a vicsorgó huszadik századon kultúrfülények haditáncot járhattak rezervátumokba sarokba-szorított más indiántörzsek fölött. Nagy kultúrnyelvek megint nem szolidárisak egyetemesen, eltűrik, hogy más kultúrahordozó nyelveket megalázzanak, megcsonkítsanak és megkínózzanak, most éppen valami újabb szokásos múló megoldás: Schengen nevében. Nyilván ürügy akad folyton és folyamatosan, de ez már régen nem az egymásra számító és egymásba gyönyörködve beépülő kultúra szférájának dolga. Itt van például az a rövidesen még elviselhetetlenebbé váló gúzsbakötöttség, hogy bennünket magyarokat az egységes, ezeréves magyar kultúrát az első világháború után a győztesek közreműködésével szabdaltak szét s ma románként, szerbként, ukránként büntetnek ugyanazok, kik egykori jelképes és valóságos rokonaikat akarták jutalmazni, ám a mai normák szerint már nem óhajtják keblükre ölelni, közel engedni kultúrájuk fórumaihoz. Amíg a diktatúra, a hidegháború tartott, egy fajtája a szembefeszülésnek, a szolidaritásnak a kirekesztettekkel valóban létezett. Ám úgy látszik, mivel az főleg elméleti volt és sajnos, szinte teljesen hatástalan, veszélytelenebb volt a Nyugatra nézve mint ma ténylegesen cselekedni, befogadni és támogatni legalább a tovább építkező kultúrát, hogyha a gazdaságot néha már egészen menthetetlennek látják is. De hát hol van a kultúra mindeneken felülemelkedő, magától értetődő rangja és szerepe, hogyha a bank és a politikum könyökvédős, szemellenzős bürokratái fogalmazzák az új Európa meghatározását? Mitől lesz kötőanyaggá legjobb élő képviselőinek diszkriminálása révén? S mondom ezt román, ukrán, bolgár, szlovák, szerb kollégáim nevében is, és hangoztatom Salvatore Quasimodo szelleméhez híven: a permetező fekete esőben a szennyezés cementporától elnehezül Dzsung Dszi lépkejének szárnya, – és hirtelen este van: ED E SUBITO SERA.

– *De talán a kommunikációt nem képes árnyékba borítani, hordalékkal, szennyeződéssel akadályozni semmi.*

– A kommunikációnak megvan az a jellege is (sőt ez a legkivánatosabb), hogy az ember közelítheti az együttműködési szándékát is. És van egy kínai fala az emberi lények közötti szóértés megszüntetésének, mely inkább épül a szenzációra, mint a valóságos irritáltságra. Ez a virtus, a provokáció, a gyűlölet világa. A gyűlölet világa mindig a felszínen zajlott. Az igazi emberi szövevény pedig a mélyben. A felszínen Dzsingisz kánok vezették rohamra légióikat és Waterloo-k kerültek egyik oldalon veszteséglistákra, másik oldalon a trófeák közé. Mert a felszínen ez az egyetlen könyvelési mód lehetséges. A mélyben, a lényeg szövi a maga szövetségeit és repülőszőnyegeit: arabok folytatják amit hinduk kezdtek el kiszámolni, szefárdok és szaracénok továbbítják Európa utódainak Európát: mentik át, mentik ki saját hamaiból Arisztotelészt az új Arisztotelészek számára. Amiből mindig mindenkinek csak nyeresége származhat. Kínában találják fel a nyomtatást és az iránytűt, és Amerikáig imbolyog el általa az önmaga narcisszizmusába majdnem belefűldt Európa. Csak némi szerkezeti hibákon nem lehet segíteni. Például néha szomorúan kitetszik, hogy valami régesrégén nem euklideszi térben valakik mégis, még mindig és csakis egy euklideszi geometria törvényei szerint tudják elgondolni a dolgokat; a kivitelezés persze nem sikerül valami „tudományosan”. Mert Európa tele maradt trogloditákkal: selyemnyakkendős, diplomatatáskás lelki sansculottekkel, parvenü, de oltatlanul maradt hajtásaival saját gögös múltjának. Milyen szomorú, hogy valaha mentől mediterránabb volt valami, annál nemesebb lehetett, most annál barbárabbnak bizonyul. Felfuvalkodottságában összetéveszti keleti lábát a kamatlábbal a Nyugat és diliházból szabadult Verne-epigonok csapata „észak a dél ellen”-t játszik, vagy állandíandósít nála civilizáltabb és érzékenyebb „vadak” ellen. Sajnos ez mind nem újkeletű, az mind ezerszer elhangzott, a figyelmeztetések börbekötött anyagából világegyetemi könyvtár állítható össze: borjúra gatyá, ökörtől egy font hús, falra hányt borsó és ördögre festett fal – záporoznak csak a leglényegesebb maximák és axiómák. Ki lesz a közönségük? Ugyanaz, aki a mai médiát falja, a hordószőnokokat hallgatja? Ne tessék viccelni: aki a Káin-képezdékben szerzi a diplomáját, nem fog soha beiratkozni Ábel-tanfolyamokra. S egy szép napon, ha minden szülő úgy látja majd, hogy a gyerek érdeke, hogy a bármi áron való túlélésre készítsék fel? Ha min-

den családfa a Newtonok fejére kívánja pottyantani a maga hirosimai almáját mint végmegoldást? Ki hirdeti eredményt az Endlősungok olimpiáján? Igen: van a rabságnak s van a szabadságnak is egy-egy elviselhetetlen véglete: annyit veszíthetsz benne, vele, általa, hogy nem éri meg, már nem kell. Manapság (ne tessék megjedni: nem utoljára) egy huszonnegyedik óra közeleg, amikor vagy megváltozik az ember (szerkezete), vagy a következő 24 órában, 24 évben, 24 évszázadban folytatja ugyanazt. Ugyanezt. Egyesek kotkodácsoló jeremiáskodása, kettesek folklorista buzgalmú gyűjtő-leíró munkássága s hármasok kaján optimizmusa közepette. Mert amint azt többek közt Comenius mester vagy háromszázötven esztendővel ezelőtt a fejükhöz vágta: az emberi nemet (csak) három baj kíséri – „elménk szokásos tévelygése, erőnk szertelen pazarlása s reményeink szüntelen meghiúsulása”. A többi csupa siker és élvezet. S némi kommunikáció.

Hülyegyerek voltam, aki soha nem unatkozik, és hülyefelnőtté váltam szellemi öregkorom kezdetére, már nem olyanná, aki mindenre emlékezik, hanem akit bármi emlékeztetni kezd valamire, és innen elindulva szép nagy gomolyaggá tudja feltekerni a dolgokat. Akkorára, mikor mennyihez van idő. Jól fog az efféle való képesség az éjszakai utazásokon vagy a kórházi éjszakákon. Régi szellemeskedés, hogy van olyan hölgy, aki az idegrendszeréből is pulóvert tud kötni, nos számomra az elmúlt világ olyan múzsa, aki megköti rám a páncélpulcsit, láncinget, ha valaha őszi-tavaszi éjszakán oda szeretnék állni a Mátyás király szobrát körülvevő ércalakok közé. Csak a jövő tekintetében érzem magam analfabétának. Megfelelőképpen elképeszt az időjósok s más levelibékák szünet nélküli teljesítménye programok, paradicsom-tervezetek s egyéb folyékonyan ömlő felelőtlenségek tekintetében; ahol a honlap iránti „gyakorlati” érzéket osztogatták, ott úgy látszik az én DNS-emből kivastalták a tartóshullámot. Én sem mire sem emlékszem a jövőből. Azt mondják, pontosan olyan vagyok, mint az EMBER. Ahelyett, hogy olyan lennék, mint az EMBER. Aki tud álmodozni, képzelődni, s kiadósan becsapni önmagát és másokat. Ugyanis teljesen logikátlan, hogy az ember bármit is tudhasson arról, ami még nem történt meg, s ezt az élet menetébe, vonalvezetésébe komolyan vehetően bekalkulálhassa. Legfennebb analógiákkal számolhatunk ebben a tekintetben. Persze az is képtelenség, hogy az

élők többsége tök tájékozatlan legyen, idiotán informálatlan mindenről, ami már megtörtént, mégis elhitesse, hogy ő a teremtés koronája. Mindkét véglet, alapvető képességünknek mond ellent: az emberszerűségnek. Es íme ma egy világ alakul, él, létezik, működik mégis ezen az alapon. Hogy csak az ő alapítása, üzleti terve, biznisze pillanatától veszi kezdetét a lét, számít az idő. De hiszen alapigazság, hogy nem vagyunk egyformák, hogy sokfélék vagyunk. Csak azt tudom nehezen beengedni, mint a farkast a kismalac, bár épp mostanában teszi be etikánk ajtónyílásába a lábát, hogy az „igazság” is annyiféle lehet, hogy igazság tulajdonképpen nincs is, hogy minden a végsőkig relativizálható, például a kétszer kettő csak egy tervezőmérnök számára kötelező, az erkölcs dolgaiban van neki alternatívája is. Sőt a megtörtént dolgok dátumai közt, azok adatai tekintetében is. Ahogy a divatos bingók játékosai (részben tudás, biflázás, részben az orosz rulett szerencséje szerint) három változatát kapják meg a feltett kérdésre adható válasznak. Persze egyáltalán miért kell tudni, hogyha nem befejezett, végleges valami adatairól van szó, mint egy személyleírásról, vagy legalább körözüvényről? Személynek, dolognak, kornak, országnak ... itt van például egy ország: keresztretjvényhez való tárgyilagos megfogalmazásban állam, érzelmesen-patetikusan való megközelítésben haza. De mi van akkor, hogyha az ország, az állam, a haza történelmének ügyében-dolgaiban, holmi választási eredmények függvényében, egyik héten, évfordulón választási cikluson belül (nem kívánt törlendő) a puffogtatók, másikon a lepuffantottak koszorúznak, sóhajtoznak, ünnepélyeskednek, kormányoznak? Akkor ezt neveznék demokráciának, hogyha mindkét fél megállná, hogy ne kiáltson kigyót-békát a másikra. Mert ha ad absurdum leszállna a demokrácia, miért ne tudhatná Haynau vagy Hitler is ugyanolyan joggal, hogy mi áll „érdekünkben”, mint Pascal vagy Petőfi? Szólítsuk csak fel szavazásra, a jövőt meghatározó honlap összeállítására az éppen egzisztáló nagyérdemű közönséget, grémiumot, gyülekezetet, gyűlevész szellemi csölakosságot, egy fő az egy fő, többség dönt, éljen a csöcselék igaza alapon. Az érték ezentúl Celsius, Reamur, Fahrenheit, Kelvin és Ceausescu Ili szerint is beállítható, ha az urnák úgy diktálják? (Így válhat az urna nem a múlt hamvainak cukortartójává, hanem akár a „honlap honlapjává”?).

Hát innen kezdve van nekem bajom a holnappal, ezzel a szélhámosok számára is hozzáférhető hatalmi káderlappal. És most már mindenki gyanússá vált előttem: az eufóriától gyermeteg jóhiszeműek, a tapasztalatlanságtól azért bátran tomboló ifjoncok s a nem is túl hurraoptimisták is, bárki aki hivatkozik rá, aki szokása tenné szertartásos imádatát. Holnap pedig nincs! Eljátszották tisztességes esélyeit a valódi rombolók. Csak berlini falroncsok, hollywoodi várromok vannak, mint kellemetlen és túlstilizált díszletek, precedensek, házhoz szállítható hamisítványok, Carcassonne-tól Francmason-ig... A többit majd meglátjuk, ha megérjük.

– *Ha megérjük, tehát, hogy a dolgok visszatérjenek a rendes kerékvágásba. Szerinted volt-e, van-e ilyen esélye a világnak?*

– Ki nem állhatom a giccset, de imádom a manirista naplementéket. Naponta, hetente, századonként vannak. Van valami kényelmes is abban, ahogy a rendes kerékvágás nyomán próbálunk haladni... Hopp, itt álljunk is meg egy szóra. Eppen erről a kerékvágásról van szó. Hogy is szól az a szépséges, gyermekvilágból átzengető rimes találókérdés? „A világot átéri. mégis egy tyúk átlépi, mi az?? Kerékvágás...” De hiszen éppen ettől prüszköl a jelen: hogy már nincs sehol az a világ, melyben kerékvágás van, legfennebb valahol a rezervátumként megmaradó falvakon, és tyúk se igen maradt, hogy csak úgy szabadon, vízum nélkül átjárhasson a kerékvágásokon. A tyúkok keltetőkben, tyúkgulágokban, szárnyas-lágerekben jönnek a világra, mesterséges fényben, nem a naps udvaron nőnek fel, s mielőtt a vágóhídi futószalagokra kerülnek, érthetetlen módon még elavult dizájnok alapján leadnak néhány tojásdad tojást, de már szó van róla, hogy mindent a praktikum és ésszerű kihasználtság felől megközelítő szakemberek megtervezik a kockaalakú tojást, mert azt jobban lehet csomagolni. Hát akkor a meseórát kivéve, maholnap nincs nemzedék, melynek elő lehet hozakodni azzal a tradíciótisztelő szóképpel, hogy „a dolgok visszatértek a rendes kerékvágásba”. Ugyan hová, hogyha kerékvágás helyett hat-, nyolcsávos autópályák szabdalják keresztül-kasul a planétát. Mert ez már nem földből való Föld, ez annál előkelőbb és előállítottabb, és már nem is holmi emberiség lakja,

hanem egy részben idegbetegre tenyésztődött, részben elállatiasodott massa, Neander-völgy alá és maga alá gyűrt tömeg. Csak még itt van a nyelv, ez a szerencsétlenkedő, szóképekkel fertőzött, jól bevált metaforákhoz ragaszkodó kommunikáció. Nyilván az általános közepszerűsödés élteti, hogy ilyeneket hallok még egy-egy szövegben: a vásárral elégedett vevők és eladók végül *egymás tenyerébe csaptak*. Ugyan hol? Hiszen jelen sem voltak, manapság nem *karnyújtásnyira* kötik az üzletet, *hanem képernyőnyire*. Képzeljünk el két kábítószert-kereskedőt a dorozsmai nótás lóvásárban. Bár a Balkán közelsége miatt nem is olyan abszurd börze híján a parolázás. De hát mi az, hogy *újabb lapot tépünk le a kalendáriumról*, mikor elektronikus részletességgel kékes fényű tük, rugók, számok pocccennek tovább a fejünk felett, a fejünk körül, a fejünk alatt az éjjeliszekrényeken is? Kész csoda, hogy mégis éjjeliszekrénynek nevezik ezeket az izéket ott, ahol se éjjelünk se nappalunk, se múltunk se jelenünk, csak jövőnk van. Az idő nem telik mégsem hiába. Annyi már kiderült volna, hogy ha minden a maga 2x2 szabályai szerint viselkedik, akkor se válik be, akkor se megy jól, nem megy simán semmi. Holott nem győzzük arra biztatni egymást, és arra nevelni a gyerekeket: tartsátok be az előírásokat! A használati utasításokat! A beteg-tájékoztatókat! Miközben szinte mindegy: „Fejletlen bozótlakók, zárkózatok fel a fejlett társadalmakhoz!” Aztán eljött 2001 nyara, és az árvizek, katasztrófák, vulkánkitörések, vandál verekedések, ostromok, robbantások tökéletesen elintézték az amerikai fejlettséget s a ceyloni fejletlenséget, a chilei tájat s a Visztula völgyét egyaránt. De miért? Mert a dobálózó kedvű, robbantásra hajlamos emberi csapástól még meg lehetne kímélni az ablakokat, de hát ki szóljon rá a felhőszakadásra s a tűzhányóra? Persze, nem kell rossz helyre telepedni, alkalmatlan, veszélyes helyen és kockázatos időkben építeni hidat, házat. Hazát. Nem kell a homokóra nyakában vinni véghez honfoglalásokat (ahogy Tözsér Árpád megfogalmazta egyszer). Nem szeretem az általában olcsó, nevelő végcélal felmutatott konkrét tragédiákat, eseteket, miközben maga a történelem a legrégebb és legnagyobb szappanopera, mely bemutatja ugyan, hogy micsoda veszélyben forog az egész emberiség: nemcsak Popescuék és Kovácsék, hogy minden aljas és megvesztegethető, a vizsgálóbírókat és rendőröket is be kell kísérni végül,

mégsem a gonosz kerekedik felül. Végül sem, még hogyha úgy is néz ki folyton, mivel az egész kigondolt emberi rendszer, a társadalmi intézmények végül is csak annyira garantáltan megbízhatóak, mint a Párizs–Dakar-ralin a legerősebb terepjárómárka. Vagyis idegösszeroppanást kaphatnak a legjobb rendszerek is, a demokráciák s a forradalmak egyaránt. *Minden, végül is, a hősökön múlik igazán.* Nem az időzített szerkezeteken és a lesbeállított igazságszolgáltatáson. A rágsálók ellen a világ összes egérfogója smafu volna, ha nem lenne hős a hős, a kiálló, hőálló, tűz- és vízálló, aki jobban kapaszkodik a felszálló helikopter talpazatába, mint a gyomnövény s az árvalányhaj az

érzelmi tanulságokba. Csakis ezért fogjuk megúszni mégis! Tartani kell tehát itthon nemcsak sót, cukrot, szalicilt, kötszert, penicillin tablettát, de egy-két hőst is. Aki főállásban csak reánk vigyáz. Télen nyáron. Mint egy tűzparancsolat. Mint egy tűzparancsolat. Mint egy relativitáselmélet. Mint egy státusztörvény. Szent naivságok és szent skizofréniák. Mindkettőről szabad álmodozni. Azt álmodni, hogy két Dzsingisz kán, két Drakula, két Káin vagy két Hitler voltam, és civakodtam és megöltem egymást. Vagy azt álmodni hogy két Leonardo, két Mozart, két Kant, két Karinthy vagyok, és állandóan gondolok egymásra. Gondoskodni, főleg *gondolkodni* jó. Legalább elgondolni fontos volna...

Lászlóffy Aladár

Az ima elment Rodostóba

Tekirdagban is földrengés volt,
bemondta ma a rádió.
Valamért vezekel a félhold -
ilyesmit hinni volna jó,

főleg mikor abban remélnek,
hogy bármi elévülhetett..
Aztán csak felszisszen a lélek,
hogy Egek Ura, nem lehet,

akikre dögvész, éhség, rabság
lecsapni készül bármikor,
mind asszonyok és gyermekek csak,
bármilyen bűnös volt a kor,

bármilyen vétkező a kormány -
az élet bennük menekül.
Megannyi gyilkos államformán
egy kan-Heródes átka ül.

Dzsingisz kán kontra Montezuma
vagy Hitler kontra Muszadag -
pártoskodásunk konkrétuma
megfoghatatlan, kusza, vad.

Uram pörölj a férfiakkal,
kik tántorognak részegen,
s ne bánj rosszul a vén falakkal
a korhadt világrészeken.

'I'éd a Föld, hát büntess, jól van,
de bölcsök bunker-rendszerén,
mint rom alatti Rodostóban
még ott sötétlik a remény.

A golyóérte kuglibábok

Miféle történelem kellett?
Valaki fel se fogta volna.
Szerencsére már ébren voltunk.
Persze így éjjel-nappal fáj is.

Elmennék mindig máshol lenni.
De már velem lakik a máshol.
Fel se bukcom, ha eltalálnak.
A tűzgolyók vetített képek.

A golyóérte kuglibábok.
Katonakórház lett a lelke.
Ó mennyi felgyült munka vár még.
Miért fekszenek temetőben?

Csak szólomatagatom őket egyre.
Az ódák katonazenéje.
Telefonzengés egy szonettből.
Utoljára mikor beszéltünk?

Persze így éjjel-nappal fáj is.
Most már velem telik a máshol.
Fel se bukcom, ha eltalálnak.
Miféle történelem kell még?

Eső

Uram, ha mióta
hullámod elkapott,
láttam a tetőt és
láttam az alapot,
mártottal szerető
tüzedbe, jegedbe
s itt viszel fellepként
függve és lebegve.
Amikor elengedsz,
elhagysz és lehullatsz -
ne küldj el, elég ha
megmondod: lehullatsz,
elmegek ablaknak,
üvegnek, határnak,
melyen az igéid
kijárnak, bejárnak,
leérek langyos és
tavaszi szelekbe,
leszek a doboz, mely
fényeket ereszt be
megtelve illattal,
színekkel, kegyekkel,
mögötted látható
messzi kék hegyekkel,
leszek az eső, csak
zuhanok keresztül
tornyaid erdején,
ahol csak kereszt ül,
s ha majd a helyemen
már úgysem keresnek,
leszek a semmid, csak
engedd, hogy lehessek.